

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԼԱՏԻՆԱՑՈՑ ԹԽԹՈՅՆ

Ի Մկրտիչ Նկարագրէ, զոր գրեաց հրամանաւ կաթողիկոսին հայոց եւ մեծ ռաբունապետին Թումայի

Յաւետ ծայրացելոյ բնականագոյն նախուստն մերոց սրբազանից եւ վսեմական երիցս երանեալ եւ ամենայն ծայրութեանց ծայրագունի համեմատեալ, աստուածապետականին Յիսուսի փոխանորդի եւ առաքելական շնորհի եւ փչման արժանացեալ աթորոյ: Եւ միեղինաբար կացորդութեամբ յարամանեալ ընկալաք զտառ տարրական իմն նըւիրաձիր, մաքրափայլ եւ աստուածաներկ որակացեալ բարեփառ աջոյ մակագրեալ, զոր վերծանեալ տեսուչք եւ վերծանողք արամեանս եկեղեցոյ: Յորում զտաք զովացուցանող եւ փարատիչ մխիթարական, զներածական ձեր մտած... տրամակայումն դիտաւորութեան, տիրապէս տրամադատական խոկմամբ երկակի եզրակացութեամբ պատճառաւ, որ վասն ուղղափառութեան հաւատոյ: Եւ երկրորդ. վասն միաբանական սիրոյ, որ է սկիզբն եւ աւարտ յաւետակաց եւ յաւիտենից, զոր փողն Տարսոնացի զմինն ամենայն բարե[աց] պատճառ մակագրէ, եւ զմիւս[ն] կենարարն լրումն աւրինաց աւանդէ եւ աշակերտ նմին զԱստուած սէր քարոզէ: Եւ ձեր վսեմական եւ մաքուր մակացութիւն ներբնական ուշեղութեամբ բաղխոհական մականտածական տենչման ըղձանաց միախոհ եւ միակրան յարամանել փութալ] հաւտին տիրական: Վասն որոյ յուսալի է մեզ ձերոյ գերախմաստ հանճարոյ դիտաւորութիւն եւ մեզ բաղձումն անծկութեան տենչանաց, որ խանդաղակաթ յաւեժ տոչորիմք պասքեալ կարաւտեալ ամենայն քրիստոսածան ազանց. նախուստն մերոց հետեւել հայրենատուր աւանդութեանց եւ ծայրագոյն տրամախոհական մտածութիւն թեւակոխել յուզումն հաստատութեան հաւատոյ:

Ձոր յառաջագոյն սկիզբն արարեալ լուսաւորութեան մերոյն Պարթեւի, զոր ընկալեալ մերս եկեղեցի, պահեաց անայլայլելի. ամրակուռ կնքեալ եւ պարփակեալ անշարժ վիմարդեան, զնոյն զոր աւանդեաց եկեղեցին Լատինացոց, զերից սուրբ ժողովոյն զմիութիւն հաւատոյն զմիասնական աստուածութեան, զոր նոցա առաքելոցն աւանդեցաւ առաքելոցն ի հոգւոյն աստուծոյ: Արդ կա եւ մնա Չայաստանի ի վերա նոյն հիման հաստատուն զոր ի հոգոյն սրբոյ շինեցաւ: Չաւատալ մի աստուած, արարիչ եւ նախախնամող, հայր անըսկիզբն եւ անկատարած: Չաւատալ զորդին աստուած անսկզբնաբար սկսեալ ի հաւրէ, ոչ ունելով կարծիս ժամանակաց ըստ Արիոսի: Չաւատալ զհոգին սուրբ Աստուած ճշմարիտ, բղխումն ի հաւրէ եւ հաւասար նմին եւ ոչ կրսեր կամ պաշտաւնատար ըստ Մակեդոնի:

Չաւատալ անձնաւորութիւն սուրբ երրորդութեանն, մի աստուածութիւն, մի բնութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն եւ ոչ ի բաց բառնալ զանձնաւորութիւն ըստ Եւնոմեա եւ Սաբելի : Չաւատալ զանժամանակ ծնունդն հաւր, ծնեալ ի կուսէ, աստուածութեամբն միաւորեալ ի մարմնի եւ ոչ բնութեամբ ըստ Լեւոնի:

Խոստովանիմք զՄարիամն աստուածածին եւ ոչ մարդածին, ըստ Նեստորի: Խոստովանիմք զաւծեալն Քրիստոս մի բնութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն նոր խառնումն սքանչելի եւ անըշփոթ միաւորութիւն եւ ոչ երկու բնութիւն կամ

ըշփոթմամբ ըստ Եւտիքոսի: Եւ զամենայն զոր ինչ կրեաց աստուածացեալ մարմնովն, Աստուծոյ խոստովանիմք եւ ոչ սոսկ մարդոյ ըստ Մարկիանոսի: Ձխաչն Աստուծոյ խաչ եւ զչարչարանքն Աստուծոյ չարչարանք եւ զմահն Աստուծոյ մահ ըստ Աստուածաբանին. եթէ Աստուած խաչեալ եւ արեգակն խաւարեալ: Ոչ ասեմք զոմն մեռեալ եւ զոմն անմահ մնացեալ, զի այս. Բ. բաժանի: Այլ որ անմահն, նոյն եւ մեռեալ, եւ որ մեռեալ նոյն անմահ մնացեալ: Եւ եթէ ոք անհնարին այսմ լինել կարծէ, նա եւ կուսական ծնունդն եւ անխախտ մնալ կուսութիւնն կարի առաւել իմն է անհնարին: Այլ որպէս ծնունդն է սքանչելի, սոյնպէս եւ մահն սոսկալի եւ սխրալի. զի ամենայն անհնարինք Աստուծոյ հնարաւորք են: Եւ ի բաժանել բանական հոգոյն, զաստուածութիւնն ասեմք անբաժանելի. բոլոր աստուածութիւնն ի բոլոր մարմինն եւ բոլորն ի բոլոր բանական հոգին: Ձի աստուածութիւնն ի նոյն թոպէն, որ էառ յարենէ կուսին եւ խառնեալ միացոյց յանդէս աստուածութիւնն: Եղէ մարդն Աստուած ճշմարիտ եւ Աստուածն մարդ կատարեալ, ոչ երկու, այլ մի խառնումն, անբաժանելի եւ ամենայնիւ ոչ բաժանել խոստովանիմք, այլ անբաժանելի ի ծնունդն, ի քիրտն, ի վաստակն, ի խաչն, ի չարչարանքն, ի մահն, ի թաղումն, յարութիւնն եւ ի համբարձումն, ի նստելն ընդ աջմէ ծնողին. այսինքն ի փառս հայրենի եզական աստուածութեանն: Ձսոյն դաւանութիւն եւ ի հաւատոյ շինեալ ի վերայ առաքելական վիմին, ընկալաւ Չայաստանեացս եկեղեցի ի յեկեղեցոյն Լատինացոց, յերից սուրբ ժողովոյն:

Ա. Յառաջին ժողովն որ ի Նիկիա եղել յետ ԳԾ եւ ԺԵ ամի ծնընդեանն Քրիստոսի եւ մեծին Կոստանդիանոսի է ամի թագաւորութեան նորա, որ էին անդ ԳԾ եւ ԺԸ հայրապետք եւ պատրիարգունք Ձ մեծն Սեղբեստրոս Չոմմա, Մակար յերուսաղէմի, Արիստակէս հայոց մեծաց, Թադէոս Անտիոքու, Մետրոփանոս Կոստանդինուպաւլոսի, Աղէքսանդրոս Աղէքսանդրացի, որք զԱրիոս հերքեցին:

Բ. Եւ երկրորդ ժողովն, որ եղել յետ ՉԴ ամի. առաջին ժողովոյն, ի թագաւորութեանն Թէոդոսին մեծի, որ ԾԾ հարք: Եւ պատրիարգունք Ձ Ներսէս Չայոց, Կիրեղ յերուսաղէմի, Դամասոս Չոմմա, Նեքտառիմոս Կոստանդինուպաւլոսի, Տիմոթէոս Աղէքսանդրի, Մելիտոս Անտիոքու, ընդդէմ Մակեդոնի, որ զհոգին սուրբ հայիոյեաց:

Գ. Երրորդ ժողովն, որ եղել յետ ԾԲ ամի երկրորդ ժողովոյն, ի թագաւորութեանն փոքուն Թէոդոսի, հարք երկերիւր եւ պատրիարգունք Ե. Մեծն Սահակ հայոց, Յոբնաղ յերուսաղէմի, Կէլէստիանոս Չոմմա, Կիրեղ Աղէքսանդրու, Յոհաննէս Անտիոքու, ընդդէմ մարդադաւան Նեստորի, որել աքսորեցին ի Խուժաստան:

Յետոյ յայտնեցան չարափառ ոմանք ի նոյն թագաւորական քաղաքին. Փլաբիանոս պաղատան եպիսկոպոսն Նեստորի աղանդովն, եւ այլ բազումք աղանդոյն այնմ հետեւեալ: Չայսց հակառակութեանց աղմուկ շփոթեալ եւ խռովութիւն ոչ սակաւ լինէր ի մէջ քաղաքին: Վասն որոյ զայրացեալ թագաւորին Թէոդոսին փոքու հրամայեաց կրկին ժողով լինել ի նոյն քաղաքին Եփեսոս ԳԼԸ հարք ազդեցութեամբ հոգոյն սրբոյ: Եւ էին զլխաւորք Դէոսկորոս

Աղէքսանդրու, Տիմոթէոս ջահն հաւատոյ, որ Գուզն կոչեցաւ, Յորնաղ յերուսաղէմի, Դոմնաս Անտիոքու եւ Ստաթէոս Բիւրիտոյ, Թեոդոսի փոքուն: Որք մեծաւ քննութեամբ հատին զախտացեալ անդամն եկեղեցոյ, եւ ի վերայ առաջնոյն հիման հաստատեցին զեկեղեցիս ուղղափառաց ի գլուխն Քրիստոս: Եւ սահմանեցին անդրդուելի հաստատութեամբ զսուրբ եւ զանբիծ հաւատս ուղղափառաց զհաստատեալն երից սուրբ ժողովոյն:

Յետ որոյ սակաւ ինչ կացեալ վաղճանեալ բարեպաշտ Թեոդոս փոքրն: Ապա զկնի նորա առնու զթագաւորութիւնն Մարկիանոս ընդութեամբ մաւրաքըւերն իւրոյ Պաւղքերա եւ սոքա համախոհք էին Նեստորի եւ Փլաքիանոսի, որ եւ վրէժխնդիր եղեն եւ յիշեն զուխտն, զոր եղին ընդ Լեւոնի, զոր լուեալ նմայ մեծապէս խրախացաւ եւ յուղարկեաց եւ էառ զտունարն ի ձեռն կարտինարացն իւրոց, Տրոմիկոսի, Լիբիբա եւ Դունկիանոսի: Ընդ որ հաճեալ Մարկիանոս եւ Պողքեր եւ սկսան թագաւորական հրամանաւ եւ արքունական զօրականաւք ածել յյամենայն կողմանց զպատրիարգունսն եւ զեպիսկոպոսս աշխարհաց ի Քաղկեդոն քաղաք Բիւթանացոց, որ է մերձ ի Կոստանդինուպալս: Որ եւ ժողովեաց եպիսկոպոսք Ձճ եւ ԼՁ, որք եւ գլխաւորք էին այսոքիկ. ի Հռոմա փոխանորդքն Լեւոնի, զոր վերագոյն ասացաք, Անդիոքու Մաքսիմոս, Կոստանդինու Անատոլիս, Երուսաղէմի Յորնաղ, Աղէքսանդրու Դէոսկորոս, եւ սուրբն Պետրոս Գագա եպիսկոպոսն, եւ լուծեալն Թեոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի, զոր այժմ եղին գլուխ ժողովոյն: Եւ առաքեն պատգամաւորս ածել զՆեստոր յաքսորանացն եւ նա զառհաւատչեայն ի վերուստ ընկալաւ վասն հայհոյութեանն ի հրեշտակէ հարեալ: Եւ դարձան պատգամաւորքն ունայն եւ վասն մեծի ամաւթոյն ծածկեցին զբանն, զի մի իմացեալ ժողովն խաբանեցից գործն:

Ապա այնուհետեւ Մարկիանոս եւ Պաւղքեր խոշտանգելով ի հաւան ածէր զեպիսկոպոսունսն: Ձեռնարկեցին զտունարն Լեւոնի եւ հաստատեցին զհաւատն Նեստորի. դաւանել զՔրիստոս սոսկ մարդ ծնեալ ի Մարիամա եւ ասել Քրիստոսի երկու բնութիւն եւ երկու կամք, երկու ներգործութիւն: Իսկ մեծ եւ անյաղթ ախոյեանն հաւատոյ սուրբն Դէոսկորոս երկու հարիւր եպիսկոպոսաւք ոչ հաւանեալ երկաբնակ ժողովոյն եւ մարդադաւան տունարի Լեւոնին, այլ պնդեալ զմէջս իւրեանց ճշմարտութեամբ եւ ետուն զանձինս ի մահ եւ ի չարչարանս վասն Քրիստոսի:

Իսկ ի ժամանակս Ձէնոնի բարեպաշտ արքայի եւ ուղղափառ կայսերն վերստին հաստատեցաւ ուղղափառութիւնն եւ ամենայն կալանաւորքն արձակեցան եւ գնացին մեծաշուք պատուով իւրաքանչիւր վիճակս եւ հալածական եղեն երկրաբնակքն յամենայն կողմանց, զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ: Եւ հայաստանեացս եկեղեցի անշարժ մնաց յամենայնիւ ի վերա նիկիական եղեալ հիմանն, յառաջինն եւ յերկրորդն եւ յերրորդն: Ոչ եղեն համախոհ Նեստորի եւ ոչ ընդունին զքաղկեդոնիկն: Այս է պատասխանի տանն Աբեդայ եւ եկեղեցոյն Արմենի: Ձի եթէ ի եկեղեցին Լատինացոց կամիք զգալըս մեր առ ձեզ վասն սիրոյ եւ հաստատութեան եւ միաբանութիւն առ ի հաստատել զնիկիականն դաւանութիւն, եւ մեք ի նոյն յաւժարիմք եւ զնոյն խնդրեմք եւ զնոյն անխախտ ունի մերս եկեղեցի եւ

հաստատուն, ոչ լիւնիւ միոյ առաւելեալ կամ նըկազեալ. այլ զնոյն զոր երկու ինքնակալ կայսերք, մեծն Կոստանդիանոս եւ մերն Տրդատէս եւ քաջ ախոյեանքն եկեղեցոյ սուրբն Սեղբեստրոս եւ պարթեւականն Գրիգորիոս Քրիստոսի արեամբն գրեցին դաշինս եւ սահմանեցին տառս կանոնական լինել մի հաւտ եւ մի հովիւ համանգամայն ազանց:

Ապա եւ ով ոք որ սմին միաբանութեան սիրոյ եւ խաղաղութեան լիցի պատճառ, եղեցի նա որդի լուսոյ եւ որդի տըւընջեան: Ապա թէ եւ զմեզ կամիք երկաբնակք լինել, կամ զՔրիստոս սոսկ մարդ դաւանիլ կամ զՄարիամն մարդածին կամ երկու բնութիւն, երկու կամք եւ երկու ներգործութիւն ասել Քրիստոսի կամ անգոսնելի կիրս, կամ զաստուածութիւնն բնակութեամբ ասել ի մարմնի կամ զչարչարանսն եւ զխաչն սոսկ մարդոյ կամ ապականացու զմարմինն Քրիստոսի, եւ յետ յարութեանն ապա եղեալ անապական, կամ զՈրդին Աստուած արարած ասել կամ զՅոզիմ Աստուած կրսեր եւ պաշտաւնատուր, կամ ի Յաւրէ եւ Որդոյ բղխեալ կամ զՈրդին աստուած աննման Յաւր, կամ զանձնաւորութիւն Երրորդութեանն ի բաց բառնալ ըստ Սաբէլի, զսոյն եւ որ սոցին նման, զոր քաղկեդոնիկն աւանդեաց, ոչ ընդունի Յայաստանեացս եկեղեցի եւ ոչ կարաւտանայ այդպիսի սիւնհոդոսի: Ձի անխախտելի է մնացեալ ի վերա հիմանն հաստատութեան եւ եթէ մի անձն մընա յազգէ Արամեան, անհնարին է հետեւել քաղկեդոնի:

Գոհանամք զԱստուծոյ, զի դեռ եւս Յայաստանեացս եկեղեցի ունի ժառանգս բազում, դասատունս եւ առաքելական աթոռս, պատրիարգք եւ մետրապալիտք եւ եպիսկոպոսունք ըստ գաւառաց գաւառաց: Եւ զմարմնաւոր իշխանութիւնն նախախնամութիւնն Աստուծոյ եբարձ ի մէնջ. զի եթէ բարի եր երկնաւոր թագաւորութիւնս, ինքն Քրիստոս հաղորդէր մարմնաւոր թագաւորութեան, այլ արհամարհեաց եւ հետեւողացն իւրոց խաչ եւ չարչարանս քարոզեաց: Եւ գրեալ է ձեր ի չափաբերական եւ ի հրաշառասական տաղիւք մակարդակեալ տառին վասն միաբանութեան առաքելական եկեղեցոյ: Արդ զմիաբանութիւնն քաղկեդոնիկն այն բաժանեաց, եթէ զքաղկեդոնիկն բառնայք ի միջոյ եւ զերից սուրբ ժողովոյն ընդունիք, զոր ի վերոյ գրեցաք, լինի միաբանութիւն եկեղեցոյս Յայաստանեացս ընդ եկեղեցոյն Լատինացոց եւ Յունաց եւ այլ ամենայն քրիստոսադաւան ազանց, եւ մոխրամած դիմաւք հլու եւ հնազանդ լինիմք հրամանաց ձերոց գերադրական իշխանութեանդ: Ապա եթէ զեկանուտն հաստատել կամիք, եւ զանշարժն ընդ թիրեւոյն յարամանել, այդ անհնարին է լինել: Ձի մերս եկեղեցի ոչ միաբանի այդմ գործառութեան:

Վերջինս ի մանկունս սիոնի անյիշելի հողիկս, անարժան, Սկրտիչ կարծեցեալ իմաստակ, բացասութեամբ եպիսկոպոս Յամիթ քաղաքի, մականուն Նաղաշ մակագրեալ, հրամանաւ տեառն իմոյ Կոստընդին պատրիարգի եւ քաջ ախոյանին եւ անյաղթ փիլիսոփային Թումա րաբունապետի՝ Արեւելյան հռետորի, սուղ ինչ եւ զսուր տրամադատեալ պատասխանի եկեղեցոյն լատինացոց: Ձոր վերագրեալ եղել յԱդամա մինչ ի ծնունդն մարդացելոյն Աստուծոյ ՐճՂԸ (5198)ամի եւ ի մարդեղութենէն Քրիստոսի մինչ ի հայ

թրվականն ՇԾԳ (553) ամի, [ի] ծնընդենեն Քրիստոսի մինչ առ մեզ ՌՆԼԸ (1438) ամի եւ ի Լուսաւորչէն մերոյ մինչ առ մեզ ՌՃԼԸ (1138) ամի.

Եւ ի Նիկիական ժողովոյն մինչ առ մեզ ՌՃԺԲ (1112) ամի, ի Կոստանդինուպաւսի սուրբն ժողովոյն մինչ առ մեզ ՌԻԲԲ (1042) ամի. յԵփեսոսի ժողովոյն մինչ առ մեզ ՋՂԴ (994) ամի. ի Քաղկեդոնի ժողովոյն մինչ առ մեզ ՋԾԹ (959) ամի: Ի թվականութեան յարաբարդեալ արմենագրի համարաւղական արիեստի ՊՁԵ (1436) թվին, յամսեանն մայիս վեշտասան աւուր չորեքշաբթի եւ նվիրեցաք ի ձեռն Աբղմսեհի սարկաւագի, որ է նվիրակ տեառն Եսայեա արքեպիսկոպոսի, որ եղել առ մեզ արգելական ամիսս Ժ (10) վասն պղտորութեան ժամանակիս, որ շատ աշխատանք կրեաց որոյ տացէ տէր Աստուած մասն բարի:

[Ղրանից հետո Յովաննես Կաֆացին դնում է նաեւ իր հիշատակարանը, որ ձեռագրի հնամաշութեան պատճառով տեղ-տեղ անընթեռնելի է...]:

«Եւ ես Յոհաննես Կաֆացի, բացասութեամբ արեղայի եւ սպասաւոր ուղիղ բանի առ ոտս Թումա վարդապետի, ձեռա[մբ] Գրիգորի մեր մալազի: Ով կարդացողք ձեր աղաթիւք Քրիստոս Աստուած, կատա[րչի]անի յիշման. արէք զմեզ արժանի, Քրիստոս առնէ զձեզ արժանի արքայութեանն իւր ցանկալի ամէն~: